

NAGRADZAĆ CZY KARAĆ?

Niewątpliwie, by właściwie wychować dziecko w procesie wychowawczym należy stosować zarówno nagrody, jak i kary. Jednak, aby proces wychowawczy przebiegał prawidłowo i odniósł pożądane skutki niezmiernie ważne jest uświadomienie sobie, iż chwalenie i nagradzanie jest znacznie ważniejsze niż karanie.

Nagradzanie i karanie to podstawowe metody wychowawcze, czyli świadome, konsekwentne i celowe działanie dla osiągnięcia pożądanego skutku.

Nagradzanie w literaturze fachowej nazywane jest wzmocnieniem pozytywnym. W procesie nagradzania chodzi bowiem o to, aby utrwalić pozytywne zachowanie dziecka poprzez zastosowanie odpowiedniej nagrody.

Jak stosować nagrody, aby uzyskać pożądany efekt? Otóż trzeba stosować się do kilku podstawowych zasad:

1. Należy być konsekwentnym – jeżeli raz zdecydujemy, aby nagradzać określone pożądane przez nas zachowanie dziecka, musimy być konsekwentni i pamiętać, aby nagradzać je zawsze.
2. Pochwała – to najskuteczniejsza nagroda w systemie nagród. To pochwała powinna stać się najważniejszą, podstawową i najbardziej pożądaną przez dziecko nagrodą.
3. Należy nagradzać starania dziecka, które wkłada ono w wykonanie zadania, a nie efekt końcowy. Nawet jeśli ów efekt nie jest dla rodziców zadawalający, ale dziecko bardzo się starało, aby go osiągnąć nagroda powinna się pojawić.
4. Nagroda nie musi wystąpić natychmiast. Może być odroczone w czasie (niezbyt odległym), ale rodzic musi pamiętać, aby obiecaną nagrodę dać.
5. Nie należy nagradzać materialnie. Pieniądze, drogie sprzęty, czy zabawki nie są najlepszą formą nagrody. Kształtują bowiem osobowość konsumpcyjną.
6. Należy pamiętać, że nagrody są lepszą metodą wychowawczą i to one powinny w procesie wychowania przeważać.

Kiedy rodzice próbują kontrolować swoje dzieci za pomocą nagród, napotykają na liczne trudności. Do najczęściej występujących należą:

1. Kiedy nagrody tracą swoją wartość – jeśli perspektywa otrzymania nagrody jest zbyt odległa, traci ona na wartości. Z taką sytuacją możemy się spotkać kiedy np. rodzice obiecują dziecku wymarzony prezent gwiazdkowy, w zamian za to, że będzie ono grzeczne przez cały rok.
2. Zachowanie nie do przyjęcia zostaje nagrodzone. To w zasadzie trudność niemożliwa do pokonania, ponieważ nigdy nie możemy mieć pewności, że zachowanie przez nas ganione np. przeklinanie, nie będzie nagrodzone przez rówieśników lub innych członków nagrody. Nagrodą dla dziecka w tym wypadku jest aprobatą ze strony rówieśników.
3. Dzieci same zdobywają nagrody. Żeby nagroda była skuteczna, dziecko nie może mieć możliwości jej samodzielnego zdobycia. Jediną taką metodą jest pochwała.

4. Zbyt trudno zasłużyć na nagrody. Rodzice tak wysoko podnoszą poprzeczkę wymagań, że dzieci nie są w stanie tym wymaganiom sprostać. Jeśli nie są w stanie sprostać wymaganiom, to nie zależy im na nagrodzie, a przez to i na efekcie pracy własnej. Nagroda zatem traci swoją motywacyjną rolę.

5. Dobre zachowanie nie jest nagrodzone. Kiedy pożądane zachowanie nie zostało przez rodziców zauważone i nagrodzone, jego wzmocnienie pozytywne, utrwalenie i przekształcenie w nawyk, zabierze dużo więcej czasu.

6. Dzieci robią coś tylko po to, aby otrzymać nagrodę. Oznacza to, iż rodzice w toku stosowania nagród „przesadzili” z ich częstotliwością i ilością. Sprawili przez to, że otrzymywanie nagród stało się nałogiem i osłabiło wewnętrzną motywację dziecka. Zwłaszcza pochwała niesie ze sobą to ryzyko.

7. Kiedy brak nagrody odbierany jest jako kara. Z taką sytuacją mamy do czynienia, gdy nagroda była zapowiedziana i obiecana, ale ostatecznie nie pojawiła się w ogóle. Często bez wyjaśnienia przyczyny takiej sytuacji. W głowie dziecka rodzi się zatem pytanie – dlaczego? I po raz kolejny wewnętrzna motywacja dziecka została osłabiona.

Rodzaje nagród:

- uznanie i pochwała,
- darzenie dziecka zaufaniem,
- sprawienie dziecku przyjemności,
- wspólne spędzenie czasu wolnego,
- pieniądze, ale wyłącznie jako dołożenie brakującej sumy do wymarzonego zakupu zaakceptowanego przez rodziców.

O ile w nagradzaniu chodzi o utrwalenie i przerobienie w nawyk pożądanego zachowania, o tyle karanie jako wzmocnienie negatywne ma na celu zahamowanie i ostateczne wyeliminowanie niepożądanych zachowań.

Karanie, podobnie jak nagradzanie, wymaga stosowania się do kilku podstawowych zasad:

1. Należy być konsekwentnym – jeżeli raz zdecydujemy się karać określone, niepożądane zachowanie, to musimy pamiętać, aby karać je zawsze.
2. Kara zawsze musi być wytłumaczona – dziecko musi dostać informację jakie zachowanie było niewłaściwe, dlaczego i jaka kara za to zachowanie wystąpi.
3. Kara, aby dziecko zrozumiało jakie zachowanie nie podoba się rodzicowi, musi wystąpić natychmiast po złym uczynku dziecka.

Od tej zasady istnieje jednak jedno ustępstwo – nie należy upokarzać dziecka poprzez karanie go w miejscu publicznym lub w obecności innych osób, nawet najbliższych np. dziadków. W takiej sytuacji w ustronnym miejscu należy wytłumaczyć dziecku co złego było w jego zachowaniu, jaka kara wystąpi, a następnie należy po prostu być konsekwentnym.

4. Zachowanie raz ukarane, nigdy w przyszłości nie może być nagrodzone. W przeciwnym razie w głowie dziecka tworzy się mętlik i przestaje ono odróżniać, które zachowania są przez rodziców pożądane, a które nie.

5. Nie wolno karać pod wpływem silnych emocji, czyli w gniewie. Kara wymierzana w takich okolicznościach jest bowiem nieadekwatna do stopnia przewinienia dziecka.

6. Kara zawsze musi być adekwatna do wieku, rozwoju dziecka oraz stopnia przewinienia. Kara musi też być sprawiedliwa. Nie wolno karać dziecka za coś co zrobiło niechcący.

7. Karze dziecko osoba, która była obecna przy złym zachowaniu. Rodzic, który zrzuca odpowiedzialność na drugiego rodzica, z czasem traci szacunek swojego dziecka i staje się w jego oczach nieudolny wychowawczo. W konsekwencji dziecko zdecydowanie częściej pozwala sobie w obecności tegoż rodzica na niepożądane zachowania.

8. Skuteczna kara musi być krótkotrwała, a kary nie powinny nakładać się na siebie. Kara długotrwała nie jest skuteczna, ponieważ rodzic najczęściej przestaje być konsekwentny w jej przestrzeganiu. Poza tym nakładając kary na siebie, często sam zapomina za co i na jak długo daną karę wyznaczył.

9. Czasem wystarczającą karą jest zmuszenie dziecka do poniesienia konsekwencji własnego zachowania np. powiedzenia przepraszam, czy naprawienia wyrządzonej szkody. Bywa, że jest to tak trudne, że nie potrzeba już nic więcej.

10. Dzieci nie powinny być karane ani zbyt często, ani zbyt surowo. W przeciwnym razie zamykają się w sobie, stają się agresywne lub wpadają w depresję, a kary po prostu przestają być skuteczne, ponieważ dziecko się do nich przyzwyczaja.

11. Przemoc wobec dziecka nigdy nie jest skuteczną karą. Należy pamiętać, że przemoc zawsze rodzi przemoc. Dzieci karane fizycznie mogą same stać się agresywne, często wycofują się z okazywania uczuć lub popadają w nerwice lub depresję. Przemoc to także klapsy, straszenie i wycofywanie się z uczuć do dziecka. Kara fizyczna często przynosi pożądaną efekt tzn. dziecko zaprzestaje złego zachowania, ale robi to ze strachu przed karą, a nie dlatego, że rozumie dlaczego jego zachowanie jest niewłaściwe.

Rodzaje kar:

- ponoszenie konsekwencji swojego zachowania,
- odbieranie przywilejów i przyjemności np. możliwości korzystania z telefonu komórkowego, czy uczestnictwa w spotkaniu towarzyskim,
- wyrażenie przez rodzica smutku, zawodu, dezaprobaty dla zachowania dziecka,
- milczenie rodziców,
- słowna nagana.

Pamiętać należy przede wszystkim o tym, że w wychowaniu dziecka powinny zdecydowanie przeważać nagrody. Nagród zawsze powinno być więcej niż kar, a podstawową zasadą w stosowaniu jednych i drugich zawsze powinna być konsekwencja.

Pedagog Barbara Leśniewska